

ЛЕКЦІЯ 3. Суб'єкти етнонаціональної політики та їх особливість.

1. Держава, як основний суб'єкт етнонаціональної політики. Головна мета та зміст державної етнонаціональної політики України.
2. Система організаційної структури управління національною сферою.
3. Роль етнічних груп, політичних організацій, рухів у визначенні етнонаціональної політики.
4. «Політизована етнічність», провідний суб'єкт етнонаціональної політики.

Між державною нацією і національними спільнотами утворюється складна система суб'єктно-об'єктних відносин. Будь-яка політика – це гра, в якій беруть участь певні дійові особи (суб'єкти), кількість яких визначається обставинами. Серед суб'єктів етнополітики можуть бути нації, різновиди етноспільнот, етнічні та національні групи, держава та її інституції, автономії, національно-культурні центри, партії та рухи тощо.

Серед головних суб'єктів етнополітики варто зупинитися на такому явищі як

«політизована етнічність», що опинилося на вістрі етнічного конфлікту і вимагає участі багатьох чинників суб'єктно-об'єктних відносин в управлінні. *Політизована етнічність* (тобто етнічна група, що охоплена прагненням досягти певної політичної мети), як правило, є ініціатором конфліктних

ситуацій, кидає виклик іншому, не менш важливому суб'єктові етнополітики, яким є державна нація.

Провідним суб'єктом етнонаціональної політики виступає *нація-держава*, і остання виникає здебільшого двома шляхами: 1) відбувається політизація етносу, його самовизначення та утворення власної держави, у якій він стає ядром; 2) держава, на території якої опинилися через збіг обставин різні етнічні компоненти, згуртовує їх у спільну націю шляхом «етнізації політики».

Нація і політизована етнічна група виступають суб'єктами з власними політико-ідеологічними доктринами, покликаними обґрунтовувати свої інтереси, цілі й права. Інтерес нації-держави формується як національний, а доктрина етноспільноти іноді одержує назву «етнонаціоналізм», у центрі якого перебуває вимога національного самовизначення.

Одним із найважливіших питань етнонаціональної політики й управління є врахування позиції та діяльності політичних лідерів та етнічної еліти. Як правило, до них належать ті, хто найглибше усвідомлює потребу в свободі, особливо відчуває необхідність покінчити з національною несправедливістю, хто найбільш здатний усвідомити причини й зміст свого неволення та шляхи виходу з такого становища. Вони гуртують і мобілізують етноспільноту навколо етнічних символів, закликають до суперництва з іншими групами за політичне самовизначення або за рівний чи привілейований доступ до можливостей та ресурсів суспільства. Етнічна еліта залишається проводирем і тоді, коли внаслідок компромісу вона утримує свою групу від сепаратизму. У таких випадках вона відіграє роль «буфера» між центральною елітою і своєю групою.

Зрештою, залежно від етнополітичної ситуації, національні лідери та еліта визначають етнополітичну поведінку суб'єкта етнонаціональної політики – етноспільноти в цілому, яка може бути:

- наступальною, активною, наприклад, боротьба в Косові албанців проти панівної групи сербів;
- пасивною, конформістською. Така позиція характерна для нечисленних етноспільнот або етногруп, задоволених своїм етностановищем;
- агресивною чи екстремістською – ірландська проблема;
- безкомпромислою (ірраціональною) – курдське питання;
- компромісно-раціональною – більшість етносів на теренах СНД;
- легальною, насильницькою – бойові дії в Чечні;
- нелегальною, ненасильницькою – проблема корсиканців.

Вищесказане в основному стосується політизованої етноспільноти (національної меншини).

Нація-держава, яка домінує, може через підконтрольні їй органи управління демонструвати такі форми етнополітичної діяльності:

- усунення з політичної арени суб'єкта етнополітики, який є ініціатором загрозливого виклику (геноцид, етноцид, примусова асиміляція);
- депортація етнічних груп у межах держави з метою ліквідації компактності їх проживання та подальшого розселення в дисперсному стані, щоб позбавити їх можливості політичної консолідації. Така політика здійснювалася сталінщиною відносно кримських татар, чеченців, інгушів, калмиків, німців, лемків, західноукраїнських, польських українців та ін.;

- колонізація території етнічної групи представниками панівної нації з метою зміни ситуації на власну користь (зокрема, заселення в колишньому Радянському Союзі етнічних територій вищеназваних депортованих народів);
- відверте нехтування державою вимог етнічної групи з метою збереження статус-кво, який задовольняє титульний етнос;
- утворення механізму узгодження етнополітичних проблем суб'єктами етнонаціональної політики. В окремих випадках кожен із них одержує право вето, використовуючи його проти можливого тиску з боку титульного або іншого етносу;
- надання етногрупі певної автономії на її етнічній території;
- федералізація країни з метою задоволення етнонаціональних проблем тощо.

Для останніх трьох форм етнонаціональної політики в Українській державі створено певні управлінські структури при відповідних державних органах, до яких входять представники національних меншин, що дає можливість приймати рішення стосовно задоволення їх етнопотреб. Усі етноменшини використовують право на самовизначення у формі національно-культурних товариств, а етнополітична ситуація в Криму зумовила утворення і конституційне закріплення адміністративно-територіальної автономії.

Зі здобуттям незалежності України розпочалось утвердження української нації як державної (нації-держави) та як суб'єкта етнонаціональної політики її управлінських функцій. Якщо раніше вона була лише об'єктом національної політики КПРС, то тепер фактично перебрала на себе функцію з планування й вироблення етнонаціональної політики, відіграє роль гаранта збереження гуманістично-толерантних відносин між етноспільнотами, гармонізації їх інтересів. По суті, українська нація стає головним суб'єктом етнонаціональної політики, зумовлюючи її людський вимір. Одночасно під впливом загальноетнічного відродження відбувається згуртування всередині більшості етноспільнот, які, будучи суб'єктами свого розвитку, також стають і об'єктами етнонаціональної політики Української держави. Між державою, титульною нацією і етноспільнотами утворюється складна система об'єктно-суб'єктних відносин.

Українська держава виходить із того, що в поліетичному суспільстві соціально-економічні та духовно-політичні перетворення повинні узгоджуватись з політикою у сфері міжнаціональних відносин, засадами якої є:

- конституційне гарантування рівних можливостей для участі громадян в усіх сферах суспільного життя незалежно від їхньої національності;
- визнання національних прав особи невід'ємною частиною прав людини та громадянина, її основних свобод;
- дотримання балансу загальнонаціональних, регіональних та етнічних інтересів;
- забезпечення прав осіб, що належать до національних меншин, сприяння збереженню їх культури, мови і традицій;
- відновлення прав депортованих етносів, не допускаючи при цьому нових дискримінаційних утисків за національно-культурними ознаками;

- створення атмосфери взаєморозуміння та терпимості, культурного діалогу між усіма етнічними групами, громадянами незалежно від статі, віри, національного походження, соціального стану та місця проживання;
- розвиток поліетичного українського суспільства на засадах діалогу, мирного розв’язання конфліктів, відмови від застосування сили, крім адекватних дій при загрозі масового порушення прав людини та окремих етнічних спільнот;
- використання існуючих та сприяння у створенні нових міжнародних механізмів захисту прав та свобод українців у зарубіжних країнах.

Головною метою державної етнонаціональної політики України є забезпечення рівноправних відносин та тісної взаємодії представників різних етносів, які проживають в Україні, підтримання атмосфери толерантності, довіри й поваги у взаєминах між ними; оптимальне врахування інтересів усіх етнонаціональних спільнот, створення сприятливих умов для розвитку української нації, корінних народів та національних меншин. Змістом етнонаціональної політики є міжнаціональна злагода в умовах етнічної розмаїтості.

Залежно від змісту, спрямованості етнополітики деякі її функції можуть надалі активізуватися, інші – виявляти себе меншою мірою. У взаємодії вони доповнюють, підсилюють одна одну і здатні досягати мети, якщо суб’єктно-об’єктні відносини розвиватимуться шляхом демократії і реалізації прав та свобод людини й нації. Їх буде конкретизовано в наступних розділах.

За роки незалежності в Україні склалася відносно чітка система організаційної структури управління національною сферою. Під останньою розуміють сукупність управлінських ланок, розміщених у чіткій супідлеглості, які забезпечують взаємозв’язок між керівною та керованою системами. До центральної ланки управління належать:

1. Верховна Рада України – Комітет з питань прав людини, національних меншин, міжнаціональних відносин та міграції.
2. Уповноважений з прав людини Верховної Ради України.
3. Адміністрація Президента України – Управління внутрішньої політики.
4. Кабінет Міністрів України – відділ з питань освіти, культури та охорони здоров’я.
5. Державний комітет України у справах національностей та міграції.
6. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим – Державний комітет Автономної Республіки Крим у справах національностей та департованих громадян.
7. Обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації – управління (відділи) у справах національностей, міграції та релігій.
8. Благодійний фонд «Міграція».
9. Центр досліджень проблем міграції.
10. Міжнародна організація з міграції (представництво в Україні).
11. Український Центр прав людини.
12. Відділ етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України.
13. Інститут народознавства НАН України.

14. Центр вивчення проблем народонаселення при Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

15. Інститут держави і права НАН України.

16. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України та ін. [10: 27].

Керуючись Конституцією України, законодавчими та нормативними актами, управлінська система спрямовує свої зусилля на залучення громадян усіх національностей, які проживають в Україні, до розбудови української державності, створення сприятливого етнонаціонального клімату, що стабілізує соціум і створює умови для здійснення і розвитку національної самобутності етноспільнот та зміцнення їх зв'язків з етнічними батьківщинами.

Запитання і завдання

1. Основні завдання етнонаціональної політики України на сучасному етапі.
2. Які існують типи етнонаціональної політики і в чому їхня відмінність?
3. На яких принципах ґрунтується демократична етнонаціональна політика?
4. Які досягнення, основні цілі та завдання етнонаціональної політики України?